

METHODIEK EN BEGELEIDEN VOOR PEDAGOGISCH WERK

COLOFON

Boom beroepsonderwijs
info@boomberoepsonderwijs.nl
www.boomberoepsonderwijs.nl

Auteur: B. Becker, M. Beers, J. Bolt, W. den Brok, B. Brouwer, S. van Brouwershaven, T. Cremers, P. van Deijl, S. Groeneveld, A. van Haaren, HanSo Educatie, T. Hilhorst, N. de Kroon, S. van Mameren, A. Martin, J. Noordzij, C. van Oost, H. Penterman, E. van Rijbroek, K. Stolk-Haar, M. Velthoen
Inhoudelijke redactie: S. de Koning

Titel: Methodiek en begeleiden voor pedagogisch werk
ISBN: 978 90 3724 405 2

Eerste druk/vierde oplage

© 2017

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in compilatiewerken op grond van artikel 16 Auteurswet kan men zich wenden tot de Stichting PRO (www.stichting-pro.nl).

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Door het gebruik van deze uitgave verklaart u kennis te hebben genomen van en akkoord te gaan met de specifieke productvoorwaarden en algemene voorwaarden van Boom beroepsonderwijs, te vinden op www.boomberoepsonderwijs.nl.

INHOUDSOPGAVE

	Inleiding	8
Thema 1	Methodisch handelen en doelgericht werken	
1.1	Methodisch handelen	12
1.2	Cyclisch proces binnen methodisch handelen	14
1.3	SMART-doelen	18
1.4	Verdieping: Verschillende soorten doelen	23
Thema 2	Vormen van methodische plannen en plannen bijstellen	
2.1	Een plan van aanpak maken	28
2.2	Een plan van aanpak toepassen	30
2.3	Een werkplan	32
2.4	Een draaiboek	34
2.5	Begeleiden en methodische plannen	36
2.6	Verdieping: Plannen aanpassen	39
Thema 3	Kindgegevens verzamelen	
3.1	Kindgegevens	44
3.2	Methodisch gegevens verzamelen	47
3.3	Rubriceren en analyseren van gegevens	54
3.4	Samenvatten en rapporteren	57
3.5	Verdieping: Levensverhaal	60
Thema 4	Signaleren en observeren	
4.1	Waarnemen, signaleren en interpreteren	64
4.2	Observeren	66
4.3	Observatietechnieken	68
4.4	Observatiemethoden	70
4.5	Factoren die de observatie kunnen beïnvloeden	73
4.6	Het verwerken van informatie	76
4.7	Vastleggen van informatie	78
4.8	Verdieping: Valkuilen bij observatie	81

Thema 5	Evalueren	
5.1	Van evalueren kun je leren	86
5.2	Product- en procesevaluatie	88
5.3	Evaluatiecriteria	90
5.4	Manieren om te evalueren	92
5.5	Resultaten van de evaluatie	95
5.6	Het evaluatieplan	96
5.7	Verdieping: Evaluatiemodel van Kirkpatrick	99
Thema 6	Reflecteren	
6.1	Reflecteren als eind van de methodische cyclus	104
6.2	Reflecteren volgens Korthagen	106
6.3	ABCD-methode	108
6.4	Technieken om te reflecteren	109
6.5	Reflecteren als kwaliteitszorg	112
6.6	Verdieping: Reflecteren volgens STARRT	114
Thema 7	Rapporteren	
7.1	Rapporteren in het welzijnswerk	118
7.2	Vormen van rapporteren	121
7.3	Rapporteren en de wet	126
7.4	Algemene aandachtspunten bij rapporteren	127
7.5	Rapporteren in de praktijk	129
7.6	Verdieping: Rapporteren volgens de SOAP-methode	133
Thema 8	Vorming en ontwikkeling van groepen	
8.1	Groepsdynamica	138
8.2	Groepen in alle soorten en maten	140
8.3	Lid zijn van de groep	143
8.4	Groepskarakteristieken	145
8.5	De levensloop van een groep	149
8.6	Verdieping: Afweermechanismen in groepen	155

Thema 9	Onderzoeken en sturen van de groep	
9.1	De groepsanalyse	160
9.2	Onderzoeken van de groep	163
9.3	Doelen voor de groep	167
9.4	Sturen en beïnvloeden van de groep	168
9.5	Verdieping: De krachtveldanalyse	172
Thema 10	Begeleiden	
10.1	Activiteiten gebieden	176
10.2	Drie niveaus van begeleiden	178
10.3	Begeleidingsstijl	181
10.4	Competenties	183
10.5	Valkuilen bij de begeleiding	187
10.6	Verdieping: Situationeel leiderschap	190
Thema 11	Interventietechnieken	
11.1	Interventies	196
11.2	Toepassen van interventies op vijf niveaus	199
11.3	Interventies op microniveau	202
11.4	Interventiethema's op macroniveau	207
11.5	Verdieping: Provocatieve interventies	209
Thema 12	Activiteiten	
12.1	Het belang van activiteiten	214
12.2	Activiteiten per situatie	217
12.3	Activiteiten afstemmen op doelgroepen	221
12.4	Soorten materialen	223
12.5	Verdieping: Bewegen is beter leren	228
Thema 13	Basistechnieken voor activiteiten	
13.1	Tekenen	234
13.2	Schilderen	237
13.3	Houtbewerking	241
13.4	Textiele werkvormen	244
13.5	Verdieping: Digitale fotografie	250

Thema 14 Doelen behalen met behulp van activiteiten

14.1 Doelen behalen met activiteiten	254
14.2 Activiteiten aanpassen	256
14.3 Activiteiten aanpassen op specifieke groepen	258
14.4 Verdieping: Activiteiten versterken door het combineren van groepen .	264

Thema 15 Didactiek aan de basis

15.1 Didactiek aan de basis	270
15.2 Didactiek algemeen	272
15.3 Didactische werkvormen	274
15.4 Didactische vaardigheden	277
15.5 Pedagogisch klimaat	279
15.6 Verschillende visies op leren/onderwijs	282
15.7 Verdieping: Zeven didactische principes	287

Thema 16 Leerprocessen en leerstijlen

16.1 Leren	292
16.2 Vormen van leren	293
16.3 Visies op leren	294
16.4 Leerprocessen	296
16.5 Manieren van leren	297
16.6 Leerbehoeften	300
16.7 Leerstijlen en leerstijlentesten	301
16.8 De invloed van de leerstijl op leeractiviteiten	306
16.9 Verdieping: Beelddenkers	308

Thema 17 Activerende leeromgeving

17.1 Leren	314
17.2 Leeractiviteiten	315
17.3 Leermiddelen	318
17.4 Leeromgeving	321
17.5 Activerende leeromgeving	322
17.6 Verdieping: Samenwerkend leren	326

Thema 18 **Grondbeginselen EHBO**

18.1 Toepassen van EHBO	330
18.2 De eerste vijf stappen	332
18.3 Verbandmaterialen en hun toepassing	336
18.4 Basishandelingen	340
18.5 Verdieping: Achtergronden van reanimatie	347

Thema 19 **Eerste hulp verlenen**

19.1 Hartstilstand en ademstilstand	352
19.2 Bewustzijnsverlies	354
19.3 Bloedingen	357
19.4 Gewrichts- en botletsels	361
19.5 Brandwonden en elektriciteitsletsel	364
19.6 Overige letsels	369
19.7 Verdieping: Letsel bij kinderen	373

Index	375

INLEIDING

Angerenstein Welzijn is een complete serie leermiddelen voor de kwalificatiedossiers van Welzijn en is geschikt voor de volgende kwalificatiedossiers:

- Maatschappelijke zorg
- Pedagogisch werk
- Sociaal werk.

Angerenstein Welzijn bestaat in de kern uit boeken met theorie. De boeken van Angerenstein Welzijn kennen de volgende opbouw:

Opbouw boeken Angerenstein Welzijn

Profielboeken	Profielboeken
Basisprofielboeken	Basisprofielboeken
Generieke boeken	Basisboeken

Dit boek is een van de twee basisboeken voor het dossier pedagogisch werk. De theorie bestaat uit drie onderdelen:

- 1 basistheorie
- 2 kritische beroepssituatie
- 3 verdiepingstheorie.

Basistheorie

De basistheorie bevat informatie die relevant is voor alle uitstromen van pedagogisch werk. De theorie wordt verlevendigd met voorbeelden uit het welzijnswerkveld. Belangrijke begrippen worden uitgelegd in de tekst en aangeduid met een paarse kleur.

Kritische beroepssituatie (KBS)

In de KBS word je geconfronteerd met een probleemstelling of dilemma waarbij je niet kunt terugvallen op routinematig handelen. Online vind je bij elke KBS aanvullende opdrachten.

Verdiepingstheorie

Elk thema heeft een verdiepende paragraaf waar het thema verder wordt uitgediept.

Daarnaast kent Angerenstein Welzijn enkele online-aanvullingen:

- verwerkingsopdrachten
- uitdagingen.

Voordat je de digitale leeromgeving kunt gebruiken moet je je licentie activeren.

- Overleg met je docent welk type account je gebruikt.
- Ga naar www.boomberoepsonderwijs.nl/licentie.
- Bekijk de instructiefilm of lees het stappenplan.
- Volg de stappen.

Daarna kun je aan de slag!

Verwerkingsopdrachten

Bij ieder thema horen enkele verwerkingsopdrachten. Deze opdrachten helpen je de informatie uit de theorie te verwerken.

Uitdagingen

Tijdens de uitdaging werk je met meerdere studenten aan een grote opdracht waarbij een beroep gedaan wordt op jouw samenwerkingsvaardigheden en jouw creativiteit. De uitdaging levert altijd een product op dat wordt beoordeeld.

Veel plezier en succes met het werken met Angerenstein Welzijn!

T H E M A

01

METHODISCH HANDELEN EN DOELGERICHT WERKEN

Inhoud thema

1.1 Methodisch handelen

1.2 Cyclisch proces binnen het methodisch handelen

1.3 SMART-doelen

1.4 Verdieping: Verschillende soorten doelen

Jouw belangrijkste taak is professioneel begeleiden. Dit doe je door systematisch en doelgericht te werken. Je weet waarom je iets doet en met welk doel. In je toekomstige beroep werk je altijd met ontwikkelingsdoelen. Zonder doel is het niet duidelijk wat je wilt bereiken. Dan heeft de begeleiding eigenlijk geen zin. In dit thema leer je hoe je een doel formuleert: met de SMART-formule. Verder leer je wat de methodische cyclus is en hoe je deze toepast. In dit thema draait alles om methodisch handelen.

1.1 Methodisch handelen

Als je methodisch handelt, werk je samen met alle betrokkenen bewust en volgens een plan naar een doel toe.

1.1.1 Methodisch handelen in de welzijnssector

Als professional werk je **planmatig**. Dit wil zeggen dat je volgens een bepaalde aanpak toewerkt naar het bereiken van een doel. Die aanpak bespreek je met collega's en met de ouders/verzorgers. Soms ook met het kind. In de kinderopvang handel je dus niet lukraak. Je bent je steeds bewust van wat je doet en hoe je dat doet. Je gaat in het kindercentrum met de peuters op een vast moment naar de toiletten. Dit doe je om hen bewust te maken dat ze op het toilet moeten leren plassen.

1.1.2 Het begrip methodisch handelen

Methodisch handelen wil zeggen dat je professioneel werkt volgens de methodische cyclus. Je handelt weloverwogen en volgens het cyclisch proces. In overleg met de betrokkenen verzamel je informatie en formuleer je de vraagstelling waarvoor oplossingen gezocht worden. Daarna formuleer je met alle betrokkenen de doelen en plannen om die doelen te bereiken. Je kiest met welke middelen je dit doet en de uitvoering van het plan kan beginnen. In de laatste fase evalueer je de doelen die bereikt zijn.

1.1.3 Systematisch handelen en doelgericht handelen

Bij **systematisch handelen** draait het om ordelijk werken, volgens een bepaalde systematiek. Alle stappen of handelingen die je doet, horen bij elkaar. De stappen hebben een logische volgorde. Ze horen bij een uitgewerkt plan. Als je peuters zindelijk wilt maken, neem je ze eerst mee tijdens de vaste 'plasrondes'. Dan zien ze wat de bedoeling is. Maak je die eerste stap niet, maar geef je ze van het ene op het andere moment geen luier meer om, dan is dat niet logisch. Je werkt dus systematisch naar een doel toe. In dit geval is het doel: de peuters zindelijk te maken.

1.1.4 Handelen om een doel te bereiken

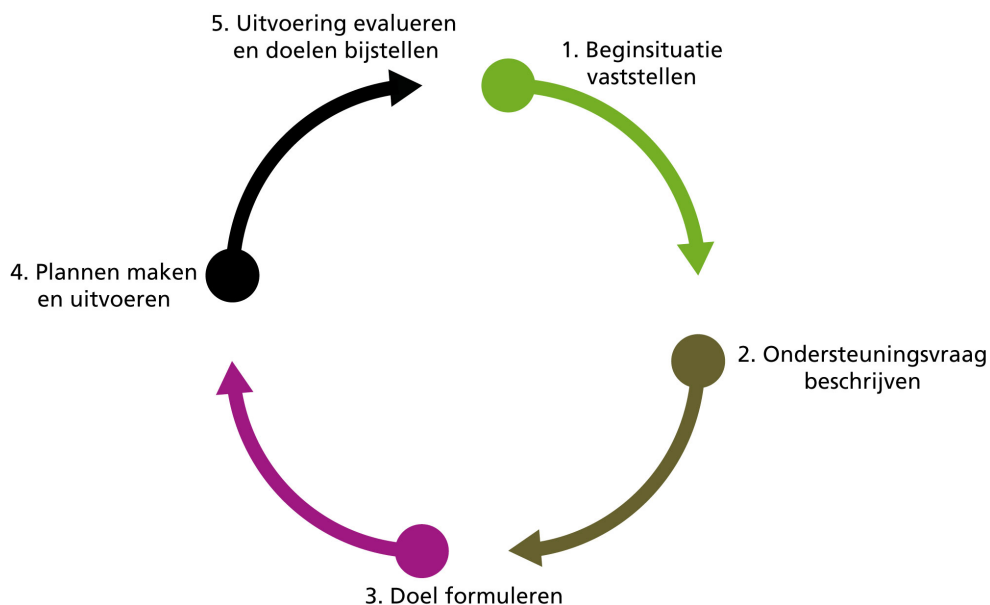
Je bent tegelijkertijd **doelgericht** bezig, dat wil zeggen: je richt je op het bereiken van een doel. Zo'n doel bepaal jij niet alleen, maar altijd samen met alle betrokkenen, zoals het kind zelf, de ouders en je collega's. Ook de werkwijze – hoe wil ik het doel bereiken? – kies je niet zelf. Daarbij betrek je zoveel mogelijk de groep en het kind. Dus samenwerken is een belangrijk onderdeel van je werk.

1.1.5 Doelen die terugkeren in de begeleiding

Wanneer een doel regelmatig terugkomt in het werken met een groep, dan neem je die standaard op in de begeleiding van de groep. Binnen de kinderopvang wordt veel aandacht besteed aan het zelfredzaam maken van kinderen. Automatisch pak je dit doel op als je een kind begeleidt. Op de peutergroep leer je kinderen bijvoorbeeld zelf hun jas aan te trekken. Een doel dat vaak voorkomt, neem je standaard op in de begeleiding van de kinderen.

1.2 Cyclisch proces binnen methodisch handelen

Begeleiden is een cirkelvormig proces. Je noemt dit: een **cyclisch proces**. Dit betekent dat je werk niet af is na een begeleidingsactiviteit. Als je een doel hebt bereikt, dan volgt er vanzelf een nieuw doel. Het begeleidingsproces start dan van voor af aan. Zo is de cirkel rond. Als Timo van bijna vier, zelfstandig naar het toilet kan, bedenk je daarna met elkaar een volgend doel. Bijvoorbeeld zelfstandig zijn schoenen aantrekken. Als het doel niet bereikt wordt, pas je dit aan na overleg.

De methodische cyclus.

1.2.1 De fasen in het cyclisch proces

De **methodische cyclus** bestaat uit vijf fasen: beginsituatie vaststellen, ondersteuningsvraag beschrijven, doel formuleren, plannen maken en uitvoeren, en tot slot de uitvoering evalueren en doelen bijstellen. In de laatste fase van de

cyclus kijk je terug op het begeleidingsproces en start je opnieuw met de eerste fase. De tijd die je nodig hebt is afhankelijk van het doel. Misschien duurt het drie maanden voordat Zosja zelfstandig eet. Maar leert ze in tien minuten hoe ze uit een beker kan drinken.

1.2.2 Fase 1: beginsituatie vaststellen

In deze fase verzamel je informatie over het kind of groep. Pas als je weet wie het kind is en wat die kan, kun je met de begeleiding starten. Je onderzoekt wat voor kind of groep je voor je hebt. Als je dat niet doet, is de kans groot dat je de plank mislaat. Als je hebt bedacht om samen met peuters uit een kinderkookboek te koken en je komt er pas in de keuken achter dat de opdracht veel te moeilijk is, is dat voor jullie beiden vervelend.

Bij het vaststellen van de beginsituatie zoek je uit:

- Op welk gebied kan het kind of de groep worden gestimuleerd in de ontwikkeling?
- Wat kan het kind of groep al wel?
- Wat kan die nog niet zo goed?
- Is het kind of groep al eerder begeleid op dit gebied?
- Op welke manier is er toen gewerkt aan de ontwikkelingsdoelen?
- Wat zijn de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind of groep?
- Welk budget en welke middelen zijn er beschikbaar?
- Wat is er mogelijk binnen de wet- en regelgeving?

Niet de focus op problemen

Vaardigheden die goed gaan, kun je verder uitbouwen. Het werkt veel beter om aan de slag te gaan met datgene waar kinderen goed in zijn. Als je je uitsluitend richt op de vaardigheden die een kind nog niet beheerst, dan helpt hem dat niet. Paul die kort geconcentreerd blijft en beweeglijk is, help je door hem klusjes te geven waar hij goed in is. Tegelijkertijd leer je Paul om korte tijd stil te zitten en niet van zijn plaats te lopen.

1.2.3 Fase 2: ondersteuningsvraag beschrijven

In deze fase beschrijf je samen met alle betrokkenen precies wat de ondersteuningsvraag is. Je kent de beginsituatie van het kind en je weet exact wat je wilt bereiken. Met alle voorkennis beschrijf je een duidelijke en concrete

ondersteuningsvraag. Jordi's ouders willen graag jouw hulp bij het opvangen van hun zoon in de groep. Samen met Jordi en zijn ouders formuleer je zijn ondersteuningsvraag: 'Help mij om contact te maken met mijn groepsgenoten.'

1.2.4 Fase 3: doel formuleren

Vanuit de ondersteuningsvraag formuleer je een doel. Hierin staat precies wat het kind en betrokkenen willen bereiken en hoe jij daarbij kunt ondersteunen. Het is een duidelijk omschreven doel, waarover het kind, de ouders en de pedagogisch medewerkers het eens zijn. Binnen drie maanden neemt Jordi het initiatief om samen met andere kinderen te spelen.

1.2.5 Fase 4: plannen maken en uitvoeren

Het doel is duidelijk en iedereen staat erachter. Maar hoe wordt het precies bereikt? Dat werk je met elkaar uit in een plan van aanpak. Daarbij geef je antwoord op de volgende vragen: wie zijn er betrokken, wat wil je bereiken, waar en wanneer voer je het plan uit en welke middelen en begeleiding gebruik je hiervoor? Dan start je de begeleiding. In het plan voor Jordi neem je op dat je hem begeleidt bij het contact maken met andere kinderen.

Doelen bereiken door middelen in te zetten

Activiteiten en begeleiding die je inzet om je doel te bereiken, noem je **middelen**. Het doel dat je wilt bereiken bij Jordi, is dat hij over drie maanden zelf initiatief neemt. Je maakt een stappenplan om dit doel te bereiken, waarbij Jordi steeds zelfstandiger wordt. Je geeft hem complimenten en bespreekt zijn ervaringen. Je bent doelmatig bezig en je werkt systematisch volgens een vaste aanpak.

Activiteit en doel niet met elkaar verwarren

Knutselen is een activiteit, maar samen met een kind de afwas doen ook. Pas er wel voor op dat de activiteit of de begeleiding geen doel op zich wordt. Je zet die activiteit in om een doel te bereiken. Tijdens het maken van kerstkaarten je druk met plakken en knippen. Maar vergeet niet je doel. Het maken van de kerstkaarten is een middel om het doel te bereiken.

1.2.6 Fase 5: uitvoering evalueren en doelen bijstellen

Het einde van het cyclisch proces is de fase waarin je terugkijkt of het doel bereikt is. Van tevoren spreek je met elkaar een tijdstip af voor de evaluatie. Als het doel niet gehaald is, stel je het bij. Misschien is er meer tijd nodig of een andere aanpak. In het geval van Jordi is zijn doel behaald: hij stapt zelf op andere kinderen af en vraagt of hij mee mag doen.

Als je met elkaar een doel voor de begeleiding maakt, dan is het belangrijk dat je dit zo duidelijk mogelijk omschrijft. Hoe omschrijf je een doel zo precies mogelijk? Daarbij gebruik je de SMART-methode.